

caren la frankea de l'eglésia d'Urgel --- e trasken-lo de l'església pres, e mans ligades» en dos docs. del S. XII,¹ aquell de Cerdanya i aquest de Segarra (PPujol, *Docs. Vg. Urg.*, 5.4, 6.4), en el primer i el tercer passatge es tracta d'una església de poble, en el segon significa 'els drets d'una diòcesi eclesiàstica'; en la mateixa col·lecció trobem encara l'esgléria, doc. S. XII, Alt Cardener; la gléssia bis, SdUrg., 1230-57; eglea bis Gósol 1250; gleia Ribag. 1251; eglésia Orcau, esglea Toló, esgleia Artesa de S., en tres docs. dels anys 1257-69 (4.8; 13.8 i 9; 15.3 i 49; 16.11; 17.6; 19.6; 20.12). De formes amb la -g- romànica n'hi deu haver encara abans, si bé potser no tant com en el centre d'Espanya, on aquest fenomen en els docs. s'anticipa molt: eglésia en una inscripció de Bailén de 691, i en un autor toledà del S. VIII en ms. coetani (MzPi., *Orig.*, 260).

«Aquest seminarador --- són los maestres de Sent' Eglésia --- de la predicació de Jh. Cr.», *Homilies*, fº 3r. «Manà que après sa mort fos portat a l'esgleya humilment --- e que null parent seu no'l seguís a l'esgleya qui degués plorar ni ---», «Natana anà a l'esgleya pregar la celestial regina que li acabtàs gràcia ---», *Blanq.* (*NCl.* I, 94.19, 129.19), que és en general la forma lulliana (passim en la *Doctr. Pu.*, p. ex., ed. Gili, p. 288) i així mateix la de Desclot, Muntaner, Metge, AntCanals,² Eiximenis (*Dotzèn*, *NCl.* VI, 79, 79, 141, 150 *DComp. CoDoACA*, p. 315), Reixac (*asglaya*, pron. *æzgləyā*, 12.2, 17.26); J. Roig: «lo bon prelat / d'aquella sgleya / li dix què feya / o com vivia», «--- la gent ne ve / devés la sgleya: / allí, si'n feya / de ficcions! / ---» (*Spill*, 5715, 3211). No comença a establitzar-se cap a la forma avui predominant fins a mj. S. xv, en què JoMartorell ja a penes usaria altra cosa que *església*,³ igual en escrs. val. de fi del segle, com Escrivà⁴ (però hi ha encara la *eglésia* en Fenollar).

Gran varietat de formes en les *VidesR* (ms. P): «a la casa dels frares preycadors trobà la porta de la yglesa tancada --- e més-lo dins la yglesa --- dedins la glesas» (fº 105v1, nn. 52 i 58), «les portes de la yglesa» (48r2, n. 8), i les formes més corrents són en aquest text *gleya* 1r1, *esglea* 1r1 i 1v1, *esgleya* 1r1, 49v1 i passim. Aqueixa freqüència de les formes en -sa és especialment rossellonesa: l'*InuLC* registra sis exs. de (e)glesa entre 1352 i 1444, i la seva -s- final després cau de vegades: l'*iglea* Cerdanya 1395, «en la *sglea* de Queralps», 1409; de tota manera fins en aqueixa zona prepondera la forma antiga més clàssica, de la qual en l'*InuLC* comptem una quarantena de casos des de 1291 a 1431. Hi afegiré encara «tener candelas --- en les portes de les gleses», 1296 (*Alart*, *RLR* v, 92), *glesa* Salses 1313 i a Perpinyà 1435, *esgleya* (bis) i *gleya* Toluges 1323 (*RLR* xxix, 67; xlix, 277; xxxii, 543); en el cartoral de Vilafranca de Cél., a. 1324: «N'Artal bisbe atorgà que-s fesés *glesa* a Vilafranche», «juren en la *glesa* mayor de la vila ---» (fº 1v, 10v, 14v); la *glesa* de Sent Johan en una inscripció de Perpinyà a. 1335 (*Bonnefoy*, *Épigraphies roussill.*, 1856) i *glesa* en un doc. de 1442 de Planès de la Perxa (Brousse,

Cerdagne, 134).

Quant a l'element inicial, la forma etimològica en *egl-* encara és molt generalment usada fins a mj. segle.xiv; fins en docs. de la cancelleria veiem encara quatre casos de la *eglésia* o *aquesta eglésia* el 1317, *eglésias* 1323 (*Finke*, *Acta Ar.* III, 333, 335; II, 588). Formes més extraordinàries: *esglea* pròpia de la zona de Solsona: sis vegades en dos docs. de princ. S. xiv i princ. S. xv (*BCEC*, 1908, 163; 1909, 305). Com a transacció entre *iglésia* i el clàssic *església* corregué força una variant *isglésia* a primers del S. xvii: doc. de Bna., 1618 (*Careta*, *Barbr.*, s. v. *pali*); forma general i sistemàtica en el Dietari de JerPujades (1601-1605, I, pp. 126, 127, 405, etc.) i en Blasi Trinxeria (15. *Ll. Roig de Prat de Molló*, de 1643, fº 4 i pertot).

Com ja hem vist la forma *iglésia* (que AMAlcover anatematitzava com a mer castellanisme, *B DLC* XIII, 1923, 129, cert a tort), tenia antecedents antics: ja dos cops en el ross. de les *VidesR* del S. XIII, *yglea* també allí i en un doc. cerdà de 1395. Des del S. xvi és freqüent i no pas en fonts suspectes d'infl. forastera: «se troba en Roma, en la *yglesia* dels 12 Apòstols in Vaticano», OPou (*ThPu.*, a. 1575, p. 78); «al torrent della *iglésia* de Bassela», 1585 (*CaCandi* II, 83), «la *yglesia*», doc. rossellonès 1598 (*RLR* LX, 68), així ho lleigeix en molts docs. de Rialb de Noguera de l'any 1602 (*Capbreu*, 31r, etc.); «scriuen al Abat --- de Poblet vullen donar a la *iglésia* de Natzaret ---», a. 1629 (*Rúbriques de Bruniquer* I, 220). En advenir el S. xix és forma usada per bons coneixedors del català tradicional com el Baró de Maldà (*Coll. B. V.*, 183), «se predica l'ensenyansa de l'art espanyol, mentres se tiran a terra antiquíssimes y venerables *iglésies*», MilàF, a. 1878 (ed. Gili, p. 174).

Pronunciada aquesta forma *igglézi* (amb *ggl*, i no pas *gl* com afirma sense cap fonament el diccionari *AlcM*) fou aquesta de molt la forma qdasi general en el parlar colloquial del dialecte central fins cap a 1940: des de c. 1920 s'havia imposat la grafia *església* en l'ús literari, però en parlar i fins en llegir quasi tothom ho deia amb *iggl-* (p. ex. els membres de l'I.E.C., sense llevar-ne Fabra). Des dels anys 50 vàrem observar els qui tornàvem que la gent de llenguatge primmirat o merament conscient s'havia posat a pronunciar *æzglézi*, i que alguns ens miraven amb severitat o estranyesa quan seguïem emprant la variant oral que ja era tradicional. No ens planyem de la tendència a unificar variants, però consti la veritat històrica.

En tot cas consti que si fos un castellanisme fóra incomprendible que aquesta pronúncia sigui tan preponderant i fins única en l'ús rural de grans seccions del domini continental, i seria verament increïble que tingui caràcter enterament general en les comarques més immunes als castellanismes. En tot cas és universal a Rosselló, Vallespir i Conflent. Allí les meves notes (1959-1960) assenyalen la pronúncia *igglézi* (gemina da a la manera barcelonina) en un nucli central, entorn dels Alpsres,⁵ però a la resta hi ha la *iglézi* o l'*iglézi*.⁶ Així continua a l'Alta i Baixa Cerdanya; amb è oberta *igglézi* a Cabanassa, Er, Ur, Enveig, Ger, Me-